

Dragi slušaoci, doživljavamo u ovom trenutku rijetku radost i zadovoljstvo koje ćemo pokušati u ovoj emisiji da prenesemo i na vas. Šigurni smo u to, jer upravo sada smo gosti našeg zajedničkog velikog prijatelja, očinskog učitelja, borca i nama Istranima najdražeg pisca Viktora Cara-Emina. Drug Emin se spremno odazvao našoj molbi da u susretu s njim ukratko oživimo ~~njegova~~ najljepše dane njegovog života koji je toliko bogato i nesebično poklonio svojoj zemlji, svojoj dragoj Istri i njenim ljudima. Naš Viktor Car-Emin, kažemo našim jer nama niko nije toliko blizak među ljudima njegovog životnog poziva, poznat je mnogim očevima istarske djece kao nezaboravan učitelj i književnik. Ne trebamo vas pobliže upoznavati s čovjekom koji je toliko duboko i trajno ušao u srce našeg rodnog kraja iz koga je crpio snagu za djela koja ostavlja u baštinu onima koji dolaze i koji će doći.

Druže Emine!

Budući da Vam slušaoci ne mogu zahvaliti, što ste se odazvali našem pozivu, činimo to mi u njihovo ime.

Druže Emine, Vi ste bili jedan od najistaknutijih radnika Družbe sv. Ćirila i Metoda. Možete li nam reći ^I prema Vašim ličnim saznanjima i iskustvima, u kojoj se je mjeri rad Družbe odrazio na kasnije stanje u Istri, osobito u vrijeme užasne fašističke okupacije. ~~Ponavljamo:~~ Ponavljamo: biste li ~~nam~~ htjeli ^{nam} objasniti, kako se ono njeno negdašnje nastojanje odražava ^u njenom nacionalnom i kulturnom porastu i da li se tadašnja djelatnost one naše školske ustanove može povezati na sadašnje vrijeme u ovim našim krajevima?

moj dragi druže,
 Nekada vam je, od svega srca hvala na lijepim i toplim riječima.
 Odgovor:
 Nedavno su u posebnoj knjižici izišle "Moje uspomene na Družbu sv. Ćirila i
 Metoda za Istru." ~~One~~ ^{bi vam} ~~moje uspomene~~ mogle ~~bi vam~~ poslužiti kao odgovor
 na vaše pitanje. Međutim, dopustite mi, da ovdje iznesem neke svoje misli i
 sjećanja, što sam ih i spremio za naše drage slušaocice!

Moji mili drugovi! Moje drage drugarice! Prije više desetakâ godina otpočeo
 sam svoj skromni rad u sjeni naših slavni^h tadašnjih Vođa: Dinka Vitezića,
 Matka Laginje, Vjekoslava Spinčića, Matka Mandića, ^{Andrije Stangera,} braće Trinajstića i dru-
 gih. Svi su oni već odavna pod zemljom. Poklonimo se njihovom slavn^{om} prahu,
 njihovoj svijetloj uspomeni! Slava im ~~x~~ vječna!

Poklonimo se i ~~s~~ ^{la} sjenama slavni^h heroja iz našeg istarskog zavičaja i čitave
 Jugoslavije, heroja, koji su u nedavnom ratu za slobodu ovih naših milih kra-
 jeva, dali sve, pa i svoje mlade živote! I njima, ^{mojima} neka je besmrtna slava! A živi
 ma najdublja harnost, ^{naša}! U prvom redu najvećem sinu Jugoslavije, koji nas
 je izbavio iz fašističkog krutog ^{pakla} ~~ropstva~~ ^{opstojnosti} voljenom drugu, Predsjedniku, Marša-
 lu naše jugoslavenske domovine! ~~x~~ Da nam dugo, dugo poživi! A s njime i svi
 njegovi pomagači, članovi naše slavne Armije, i svi oni rukovodioci, predstavn-
 ci naših narodnih Vlasti, koji iskreno i s puno ljubavi rade ^{oko} ~~na~~ obnovu naše
 zemlje, o njenoj sili i veličini! Živi nam bili!

A što je do vas, moji dragi slušaoci, primite i vi najsrdačnije pozdrave
 starca, koji vas je oduvijek volio, i čije je staračko srce i danas priklonje-
 no vama!

Ma koliko slab bio glasić ^{taj vas davnⁱ prijatelj} oronulog starca, koji Vam sada govori, budite uvjere-
 ni, da će ~~biti~~ ^{biti} ~~stetan~~, bude li mu pošlo za rukom, da vas -mâ i za trenutak
 samo- prenese u ono već odmaklo doba, kad su zakleti neprijatelji kratili
 našim ljudima u Istri svako ljudsko, pa i ono najosnovnije, pravo, a
 njihovoj dječici blagodat, da mogu u svom slatk^{om} majčinom jeziku učiti lije-
 pu hrvatsku knjigu. Događalo se pak, da je onim našim mališanima- iako su ra-
 sli u grubom neznanju- ostajalo jedno ~~stetan~~, u srcima živo usađeno dobro:
 mila slavenska riječ, baš onakva, kakvu su je u amanet naslijedili od svojih
 dragih majčica.

Pa i to je istarskim iredentistima bio crni trn u oku, te što će, što ne će- odlučili na kraju, da našoj djeci silom iščupaju iz duše i to jedino blago: njihovu rođenu riječ. Smišljeno učinjeno! Osnovani društvo "Lega Nazionale" sa zlopackom namjerom, da svoje-talijanske- škole otvaraju i u selima, gdje nije bilo nijednog Talijana, već sami naši zgojlni Hrvati ili Slovenci.

Tako se jednog dana god. 1892 pronio glas, da će Lega jednu takvu školu otvoriti i u Sv. Kolombanu.

Sv. Kolomban! Vi, drugovi i drugarice, znate, da se to selo nalazi u Vašoj bližini, nedaleko Milja. Izuzevši sasvim neznatan broj Talijana u njemu žive sami Slovenci, narod vrijedan i čestit. I eno-ako se ta Legina zločinačka zamisao ostvari, ona će naša jadna djeca biti odsuđena, da se izrode, potalijanče, u talijanskom moru utope, -u jednu riječ: da postanu izdajice svog vlastitog naroda, ~~njegovi izdajice.~~

Ta kruta sudbina nije čekala samo Slovence iz sela Sv. Kolombana, već i mnoge Hrvate u oko Poreča, o kojima je već "Lega" pjevala, kako će domalo i oni prigrliti riječ njezinu, talijansku.

-Ne! To se dopustiti ne smije! Nikako!-odjeknu Istrom glas ogorčenog protesta. Malo potrajalo, i do tada gotovo nepoznato ime Sv. Kolombana prihvaćeno bje kao lozinka, parola, pod kojom se malo zatim u čitavoj Istri digla prava uz-
buna.

-Basta! Dosta je ~~X~~ te vaše grube sile! Ogolili ste nas, oplijenili, i na prosjač-
ki štap doveli, a sada hoćete da nam ugrabite i ono jedino, što nam je ostalo:
djecu našu rođenu, krv našu, svu nadu i sve uzdanje naše! Ali mi je ne damo
i ne ćemo je dati! Djeca su naša, naša, naša!

~~xxxxxxxxxxxx~~ Toj odlučnoj izjavi odgovarala su i djela. Ne časeći časa, na-
ši se, pod vodstvom prokušanih Vođa, stadoše ~~xxxxxxxx~~ ^{okupljati} na obranu, i što su hito
^{našoj djeci}
~~trije~~ mogli, napraviše klin, kojim će izbijati sve ono zlo, što ga je ~~Legge~~ spremala
~~xxxxxxxxxxxx~~ zlopaka "Legge", željna krvi naše rođene.

I tako je u one daleke dane, na ustuk strahovitom udesu, što je narodnom op-
stanku prijetio od strane -kako smo je već onda nazivali" Štrige Lege" nikla
je slavna ustanova, svemu našu ^{emmu} ~~narodu~~ poznata Družba sv. Ćirila i Metoda za I-
stru.

Već na sam glas, ~~da~~ ^{te} se u nas stvara školsko društvo, sa uzvišenim ciljem, da
se u ovoj ~~našoj~~ krajnje ugroženoj istarskoj točki naša mila hrvatska riječ
očuva od istrebljenja, u hrvatskim se zemljama, uzduž i poprijeko, pokrenulo
nešto, što bi ^{se} ponekle moglo uporediti s onim, što se u ovim našim danima
dešava ovuda, oko Trsta, kad isti vjekovni dušmanin poduzimlje sve i sva,
kako bi nam prigrabio ne samo takozvanu zonu A i B, već i sve tek oslobođene
teritorije na Jadranu našem.

Iako u ograničenijem opsegu, elan je bio isti, a tako i jednodušnost naroda.
I dogodilo se čudo, u nas rijetko vidjeno, da su se ljudi najoprečnijih strana-
ka i nazora, gloženi grdanim razdorima i mržnjom, odjednom našli svi u jednom
kolu, u onom Družbe naše, spremni da joj pomognu. Kao primjer navodim ovo: u
porodicama nije bilo značajnijeg događaja, koji se ne bi proslavio nekim darom
za Družbu. Rodi li se dijete, vjenča li se neko od svojte, umre li koji član ~~nek~~
obitelji-svemu je kruna bila neki prinos za našu milu ustanovu. A to su novi
ne bilježile, otvarale stupce svoje, u kojima su dan po dan iznosile svaki i
najsitniji prilog, što ga je neki rodoljub namijenio Družbi.

-5-
3

Talas neizrecive ljubavi zapljuskao je ovu dragu zemlju, za njim pridolazili drugi val i valići okrunjeni bijelim perjanicama noseći sa sobom nove pomoć (nove) i poruke, nek ustrajemo u odlučnosti i nepopustljivosti.

Nego Treba reći, da je na trnovitom putu, kojim je kročila Družba, bilo je krupnih teškoća i zapreka, ponekad se činilo i nepremostivih, ali se već u prvom početku pokazali i uspjesi.

Uspjesi i još kako vidljivi! O njima su govorili Družbini prihodni, što su od Govorile su nada sve škole, što su se dizale i ljepše i ljupkije, godine do godine sve više rasli. Govorili su učitelji i učiteljice, kojih je od godine do godine bivalo sve više, govorio je njihov vanredni rad, njihovo požrtvovno nastojanje, da taj trud donese našoj narodnoj ^{misli} što bolje i plodonosnije blagodati. Mnogi od tih negdašnjih pregalaca počivaju danas pod zemljom, ali je uspomena na njih još uvijek živa! Slava njima!

Nego Zadržimo se, iako samo za trenutak, na onom najvećem, upravo dragocjenom dobru, što ga je Družba našim Istranima poklonila: škole! A to i bijaše ono, što je ubogi narod od nje želio i očekivao kao ozebao sunca. Kakav li je ono bio dan, kad je to jarko sunce napokon ogranulo! Najprije u jednom zapuštenom selu, pa u drugom, trećem i tako redom, dok nije došao red i na ove, vašim i našim srcima drage strane: na kotare koparski i bujski. Nije se gledalo na to, da li je mjesto, gdje će se otvoriti neka Družbina škola, slovensko ili hrvatsko. Štaviše: mogu vam reći, da je prva redovita škola, što ju je naša ustanova osnovala u ovim krajevima, bila ona slovenska u gradu Kopru. Malo zatim počela je "Leg" ^{da} nešto vplete u Hribima kod Milja, te mi - ni pet ni šest - već mahom prenijesmo Družbin barjak na Hribe, pa - koliko bi okom trenuo - i već se ondje našoj djeci otvorila jedna prijateljska školska vrata.

U isto vrijeme poduzeto je sve, da se i ~~na~~ Kaštel i Materadi, dobiju svoje narodne škole. I dobili su ih, U tome su nam od vanredne pomoći bili dva naša rodoljubna svećenika: Ivan Mandić ^{župnik} u Kaštelu, i Sime ^{Sironić} ~~Kinoš~~ u Materadi. Potom je došao red na Sv. Luciju Portorož i na Grožnjan - ^{na} selo Martinčić - gdje se je i svojim rodoljubljem i svojim prosvjetnim radom osobito istakao vama svima dobro poznati učitelj Ivan Jardas.

-6-

Dok gledam u duhu ~~na~~ sve to, pa kad se sjetim truda i svih onih napora ~~u~~ u-
loženih u uzvišenu svrhu, ^{kojoj} ~~u~~ ~~koju~~ su te žrtve bile namijenjene, ne mogu se ~~o~~
oteti misli, kako je naša slavna Družba i u tim grdno osporavanim krajevi-
ma pripravljala put onome, što je u naše dane dospjelo do svog najdivni-
jeg izražaja.

I-zaista čudesna bila je ona naša školska Družba!

Drugovi i drugarice, pamтите to!

I vi moji, najmlađi, moji srdačni pioniri i pionirke! Ne zaboravite ni ^{vi} naše
Družbe-nikada! Ona je u ono daleko vrijeme bila i vašim roditeljima kao ~~da~~
dobra majčica, ona ih je zakrilila, očuvala, da se ne izgube u ^{tudinskom} talijanskom
moru.

A ne gubite iz pameti ni one, koji su je osnovali u doba, za nas Istrane vr-
teško i kruto. Ono su bili veliki rodoljubi! Dizali su narod i pozivali ga, da
da bude složan. I svom jedinom malom časopisu dali su ime: "Naša Sloga". I
otkad je ta "Naša Sloga" god. 1870 osnovana, pa do ^{svoje} ~~njezine~~ da tako kažemo-
smrti-g. 1915, ona je u svakom broju, pod svojim naslovom nosila staru naro-
dnu poslovicu: Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari." I vi se,
dragi pioniri, držite te zlatne opomene! Složni budite pred prijateljem, a
još složniji pred neprijateljem!

I idite stopama naših starih, požrtvovnih preporoditelja!

Radite! Učite!

U prvom redu svoj mili slatki hrvatski jezik, bez kojega biste bili- ka-
ko ono ~~pjevanje~~ naš veliki, neumrli Pjesnik pjeva:

- - - - - bez imena,
Bez djedova, bez unuka,
U prošlosti sjena puka,
U buduće niti sjena.

Učite i

nedavno
i mislite na ono strašno, što je nad ovom našom ljubljenom Istrom ~~prohuja-~~
lo, ~~ix~~ ako osjetite, da je u nekoj ~~vašoj~~ ma¹ i najtanjoj žilici vašeg bića o-
stala i jedna sama čestica onoga tuđeg duha, što vam ga je neprijatelj ~~uotje~~
udahnuo, ~~pio,~~ ne dajte sebi mira, dok je ~~iz~~ sebe ne ~~istresete!~~ *istjerate!* ~~ispuknete.~~

Učite! Radite!

Ali ^{an} ~~ma~~ što ^{an} radili, neka vam je ^{uvijek} pred očima srećna budućnost naše Istre kao
sloboda i cjelokupnost čitave Jugoslavije!

Jugoslavije- lijepe domovine- za koju je naš veliki drug Tito s puškom u
ruci kazao:

-Tuđe ne ćemo! Svoje ne dame!